

Marcus Hallquist gav sig ut i östra Dalarnas finnmarker med knivmakaren och isöringsfiskaren Jan Östberg för att finna sotbukarna. De gamla svarta öringar som fortfarande finns kvar någonstans i skogarnas mörka vatten. Till sin hjälp hade de en skattkarta.

TEXT & FOTO **MARCUS HALLQUIST**

Schysta trix för svåra fiskar

Fast det är bitande kallt skiljer ändå en mjölkdimma oss från vintersolen, där den försöker kila sig mellan tallstammarna som fortfarande är gråa av frost.

› Vi följer ett rävspår i snön ner till isen när det ljusnar. Fast det är bitande kallt skiljer ändå en mjölkdimma oss från vintersolen, där den försöker kila sig mellan tallstammarna som fortfarande är gråa av frost. Det är efter jul, i ingenmanslandet av dagar innan det nya året blommar ut i tusentals fyrverkerier. I gränslandet mellan Dalarna och Hälsingland, i Svartnäs finnmarker. Det finns många vatten här, fler än människor, tycks det. Åar som ringlar, bäckar som snor sig, tjärnar som vilar och sjöar som breder ut sig. Och i vissa av dem simmar fortfarande skogslandets sotbukar, svartöringarna. Ryggbreda och åldriga glider de runt därnere, där näckrosorna redan skjuter skott och knoppas i dyn. Där romkornen brister och ny smolt pirrar iväg för att finna gömsle. Det är därför vi är här, för att finna dem. De gamle.

DAGEN BÖRJAR SOM EN OND DRÖM. Pärflugglans rop ekar ut i den första gryningstimman. Silhuetten av gräsberget skiljer sig från natten. Stjärnorna smälter undan och skogen ligger snötyngd och tyst. Platsen kallas Jäbbångalle, ett namn som nästan glömts av folk nuförtiden, men som möjligen kan betyda "hindret vid klippstupet" på gammalt tungomål.

Ögonlocken vill inte sluta tätt. Det är så när iveren inte lämnar en ifred. Sömmen svider i ögonen. Har man en gång vaknat en fiskedagsmorgon är det inte lätt att gå tillbaka till drömmarna.

Det ligger bra med snö uppe på högplatån, träden är ingjutna i den. Märkliga formationer, som spretande sökande fingrar. Tallplanteringarna nere vid vägskalet ser ut som korallrev.

Bilen svajar tyst genom mörkret på oplogade vägar. Två gånger går vägen över vatten där strömmarna ätit sig igenom isen. Nacken vrids nästan ofrivilligt. Det är så, varje gång jag ser ett nytt vatten måste jag titta och begrunda.

Jan har arbetat inom åldringsvården och vet mer om vatten här omkring än det han sett med egna ögon.

– När man jobbade med gamlingarna blev det ju en hel del prat om fiske. Vilka vatten de fiskat när de var unga, deras hemligheter och minnen. Jag har en karta där hemma med en massa små avkroksvatten utmärkta med rödpenna, platser mitt i skogen där ingen fiskar längre. Bäckar som skattats för hårt en gång i tiden och så har ryktet spritt sig att det inte finns fisk där. Eller så är det för långt att gå från vägarna. Men nu har de vilat i tjugo, kanske trettio år och kan vara storöringsvatten igen, säger Jan tjärnarna man når längs timmervägarna. Det är mindre snö här nere och här och var glesar skogen ut i brandgator och hyggen. När vi plockar med utrustningen och kränger på oss ryggsäckarna får jag se att ändknoppen på radioantennen är en liten dalahäst. Slöjdare och mas. I går kväll strödde han ut hundratalet fina knivar han

tillverkat under åren över köksbordet. Sjomurken svartek och rotknölar, horn och annat som kommit i hans väg, allt har en historia. Ortsbor och grannar som kommit dragandes med en bit masur eller en vril. Jaktkompisar som förser honom med horn. En kniv han gjort åt en vän i fyrtioårspresent har ett skaft format i en bit drivved hans svärfar hittat på en resa till Dominikanska republiken. Och en av de egna knivarna hänger förstas i hans bälte nu, säkrad i en rem med en vit riptass.

Det bleka vinterljuset får allt att se platt ut, man tappar känslan för avstånd. Tjärnen är både liten och stor. Odonen som sitter kvar på riset i strandkanten står för den enda färgen.

Vi borrar de första hålen utanför en udde och sätter oss på skryllorna.

– Uddarna här är bra, vi står över en djupkant. Mellan stenarna som sticker upp där borta går det en flad. Viken där och inne vid grenarna. Och var inte rädd att gå grunt. Det har oftast inte varit mer än en meter djupt där jag tagit dem.

Jan pekar och ritar upp i luften. Här fick han en fisk på juldagen, ett och sex vägde den och rätade ut kroken på "myskan".

– Det duger inte med de tunnare krokarna, öringarna är för starka. Och det ska inte vara blå. Folk säger att de blå är bäst, men jag håller inte med. Orange. Det är bäst. Och räka. Men man får inte rycka för mycket, bara darra lite på handen som en gammal gubbe. De har huggit hårt allihopa, alla hannar, alla i lekdräkt. Leken är över men de hävdar nog revir fortfarande, så håll i spöt.

Jag nickar, orange brukar ju vara en bra färg i mörka vatten.

DEN FÖRSTA TIMMEN HÄNDER INTE mycket. Vi försöker en stund vid utloppet av en bäck som hörs porla under isen men det ger inget resultat. Jag går bort till andra sidan viken och borrar upp en serie hål runt en storsten som sticker upp. Jan tar av sig handskarna och går åt sidan för att pissa.

"År som ringlar, bäckar som snor sig,
tjärnar som vilar och sjöar som breder ut sig"

Spöt som står lutat mot skryllan får liv och rasslar iväg över snön. Han kommer springande. Jag ser inte riktigt vad som händer, men så ligger någonting bredvid honom. En tappad vante eller den första fisken?

– En abborre.

Besvikelsen håller käft.

En bil hörs bortöver skogen och en stund senare kommer Jans vän Anders vandrande.

– Jaha, händer det något?

Vi måste erkänna att det inte händer speciellt mycket.

– Vad bra då, då finns det ju några stora kvar till mig.

EN STUND SENARE DYKER SVÄGERN (Mattias) upp.

Han har haft svårt att få igång bilen på morgonen men till slut, så. Han agnar med julskinka.

– Det går nog det också.

Så blir han också den förste att få hugg, men han pratar så mycket att han bommar det.

Isfiske efter öring är tålmodskrävande. Nästan en prövning. Allt öringfiske är tålmodskrävande men öring från isen är etter värre. Man börjar ifrågasätta sig själv. Är jag på rätt plats? Är linan skrymmande grov? Kan det vara så att färgen på myskan borde vara en annan, nu när det är så mycket snö på isen? Frågorna virvlar runt som snöflingor i ett yrväder. Vi förflyttar oss, borrar nya hål. Grubblar och lurar på vart de kan stå. Är det vid djupbranten, kan det vara vid >.....

Den enda färgklicken i det bleka vinterljuset är odonen som sitter kvar på riset i strandkanten.

Är man både slöjdare och mas, kan väl inte ändknoppen på radioantennen se ut på något annat vis.

En av de egna knivarna hänger i bältet, säkrad i en rem med en vit riptass.

det omkullfallna trädet, vid bäckutloppet? Man nagelfar varje skugga i hålen. Timmarna går. Man pratar om det man har att prata om och är man omgiven av vildmark blir det naturligt att även samtalen rör sig därekring.

JAN BERÄTTAR OM EN BJÖRNHONA som varje kväll tidigt förra hösten kom ner till en ärtåker i kvällningen med sina två ungar. Det blev nästan som ett folknöje. När ryktet gick kom det dit folk från byarna omkring och satt på sina bilar och väntade och hade picknick med sig, och precis när klockan slog sex kom hon ut ur skogsbrynet...

– Nu, nej!

Jan har rest sig snabbt och tagit några stapplande danssteg runt hålet.

– Den gick loss.

...Samtalet återupptas. Han hade varit där och väntat på henne, björnhonan, och det var ett rådjur som gick där så fridfullt och betade. Och precis klockan sex, så prasslade det till i skogsbrynet och ut kom björnen och en liten stund senare kom ungarna och de satte sig och började äta. Rådjuret gick kvar som om det förstod att de inte var intresserade av honom. De har haft björn på tomten vid stugan också. En björn som hittade ett jordgötingbo och kom till-

baks flera gånger för att se om det fanns något kvar. Han måste verkligen ha tyckt om det.

De har sett varg och lodjursspår vid stugan nedan Himmelsberget. Jans mor såg vargen senast i höstas och en timmerförare hade sett hela flocken på sex djur korsa över vägen framför honom en tidig morgon.

NU HUGGER DET FÖR MIG. Jag försöker hålla kontakten med fisken, men spötoppen fjädrar så mycket att det blir svårt. Den krånglar runt i kanten under isen, jag hinner se den guldgula sidan och de röda fläckarna och så kommer mysken farande som en champagnekork utan fisk. Jävlar och helvete. Den var fin också. Svärord hör till när man tampas med öringen.

Anders går bortåt och ställer sig ganska långt utanför en av uddarna.

– Är det djupt där?

– Det är nog en åtta, nio meter. Nu har jag en.

Han drar hem lina, försöker parera fisken med armarna över huvudet. Så stannar arbetet upp. Han står stilla en stund, fortfarande med armarna över huvudet som i en frusen segergest.

– Tappade du den?

– Nej, han är här. Men han är så bred att jag inte får upp honom ur hålet. Jag står och tittar på honom.

Också den fisken tar sig loss så småningom.

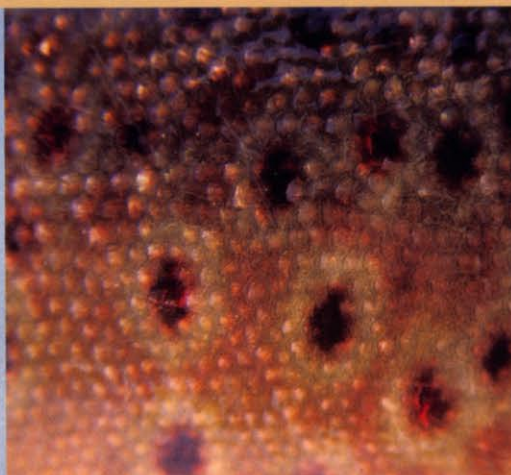
VI DRICKER LITE KAFFE, karvar av flisor från den rökta rådjursbogen, tuggar och idisslar fiskeminnen. Efterhand börjar samtalsämnen sina för i dag. Det har inte varit så mycket som en knuff i spöt på en timme nu. Vi sprider ut oss, alla vill vi pröva en sista plats där kanske...

Precis när man glömt vad det är man håller på med, när man står och kisar bort mot den halvsjunkna ekan inne vid strandkanten, eller tittar rakt uppåt för att se vart korporna tagit vägen, händer det. Hugget kommer hårt och rakt från sidan. Spöt går tvärt av vid infästningen till skaftet. >.....

"Jag står länge och ser på sotbuken, på svartföringen som är undantaget till regeln"

Hugget kom hårt och rakt från sidan. Spöt gick tvärt av vid infästningen till skaftet.

Djupfryst sotbuk.

Blod droppar i snön såsom det alltid har gjort.

På något sätt får jag tag på linan och hinner känna ett par rejäla knyckar innan den går loss. Jag vet att en öring aldrig hugger två gånger, men slänger ner mormyskan i hålet igen. På andra rycket sitter den. Det är inte mer än en meter djupt och på den lilla vägen upp till isen hinner han rycka och slita och fara runt så det är som att... innan den glider upp på snön i hela sin mörka

skönhet, ruskar på huvudet och hugger omkring sig som en orm. Flätlinan har skurit in i fingrarna. Jag står länge och ser på sotbuken, på svartöringen som är undantaget till regeln. Bara står där och blöder och tittar.

Inte kunde jag fått en bättre trettioårspresent!

På vintern fiskar man för att behålla fisken. Att släppa tillbaks är inte att tala om. Fiskens ögon bränns snabbt sönder av ljuset och kylan gör sitt till. Att fiska "fånga och släpp" här vore djurplågeri. "Dräp och ät" är vad som gäller. Kniven biter djupt. Blod droppar i snön såsom det alltid har gjort. Man tänder en eld, väntar på den rätta glöden, lagar till och äter själv det man fångat med fingrarna. Och man känner en glädje över hur enkelt livet kan vara. Har man riktigt tur hugger "gamöringen", gravfisken som räcker till hela släkten.

NÄR JAG TAR UR MIN SOTBUK ligger det en liten padda i magen på den. Och hjärtat, det är nästan svart det också.

Med dimman som sveper in i stråk och slöjor dör sjön. Vi packar ihop och ger oss av.

Jag blir avsläppt i Falun och sätter mig på en frostig bänk och väntar på tåget tillbaka. När jag ser järnvägskartan tänker jag på Jans karta med rödpennemarkeringarna. Skattkartan som måste hållas hemlig liksom alla skattkartor. Bara lite i taget får avslöjas. Det finns många vatten som ligger dolda därute och mycket kvar att återupptäcka. ●

"På vintern fiskar man för att behålla fisken. Att släppa tillbaks är inte att tala om"

TIPS FÖR ÖRSÖRINGEN

- 1** Öringen föredrar kallvatten. I motsats till abborren, som söker djupen när det blir kallt, så går öringen ofta och stryker alldeles under iskanten. Därför ska man söka öringen på grunda vatten, längs utpräglade strandlinjer som långa näs, grund och storsten, de är ofta tacksamma platser.
- 2** Sjögräs, vass och annan vegetation erbjuder bra skydd och därför kan det vara effektivt att söka öringen här om man känner till vattnet innan isen lade sig. Stenar eller annat som erbjuder fisken skydd, framförallt i anslutning till en djupkant, är oftast det säkraste kortet man kan finna.
- 3** Jan fiskar sällan mer än en meter ner, ofta bara strax under iskanten. En stor mormyska i orange eller rött, agnad med ett par centimeter räkbiter. Man ska byta räkan ofta så att den luktar riktigt mycket.
- 4** Stum lina (fireline 0, 17-0, 20) och ett spö med böjlig klinga, exempelvis WM-spöt med gul eller grön klinga. Det gäller att segdra fast fisken. Ett för styvt spö drar lätt kroken ur munnen på fisken.
- 5** Ett alternativ kan vara ett styvare spö, för att få in kroken ordentligt vid mothugget, och en fjädrande nylonlina, men då måste spöt vara av sådan typ att man kan frikoppla och bromsa linan manuellt.
- 6** Avstå från yviga rörelser. Öringen är skygg. Fladdra eller gunga betet. Börja strax över botten och fiska dig sakta upp mot hålet. Stanna till ibland och håll still en stund, så du ger fisken möjlighet att hugga.

